

Крістіна САБО,
завідувачка відділу літератури
іноземними мовами
Наукової бібліотеки,
ДВНЗ “Ужгородський
національний університет”

УГОРСЬКІ РІДКІСНІ ВИДАННЯ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XIX – ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ У ФОНДАХ ВІДДІЛУ ЛІТЕРАТУРИ ІНОЗЕМНИМИ МОВАМИ. ВЗАЄМОДІЯ БІБЛОТЕК ТА ЦИФРОВОЇ ЕПОХИ

УДК 002.2 (439) “18/19” : 027.7 (477.87 - 25)

У статті описані угорські видання другої половини XIX – початку XX століття, які знаходяться в фондах відділу літератури іноземними мовами Наукової бібліотеки УжНУ. Проаналізовано зміст книг, час та місце видання, охарактеризовано їх художнє оформлення, дано опис електронних версій і адреси веб-сайтів.

Ключові слова: Наукова бібліотека Ужгородського національного університету, рідкісна книга, гунгаристика, енциклопедичні словники, історія Угорщини, етнографія, електронний каталог, електронна версія книг.

Відділ літератури іноземними мовами – один із найцікавіших з історичної та дослідницької точки зору підрозділів Наукової бібліотеки УжНУ. У 2016 році у відділі розпочато створення електронного каталогу, який на сьогодні складає понад 42 000 примірників документів.

Електронний каталог (далі – ЕК) відіграє важливу роль в пошуковій та дослідницькій роботі вчених. Переглядаючи бібліографічний опис в ЕК, можна дізнатися про унікальність тієї чи іншої книги, отримати, наприклад, інформацію про те, що видання великого формату з ілюстраціями або гравюрами захищені листом-калькою; що книга є

шедевром книговидавничої справи того чи іншого історичного періоду; що на титульній сторінці є екслібрис колишнього власника, дарчий напис або печатка давно вже не існуючої організації; можна за посиланням на вебсайт отримати електронну версію документа.

Сучасні технології та використання електронних версій документів мають як недоліки, так і переваги.

До недоліків можна віднести: відсутність мережі Інтернет, тимчасову відсутність живлення електронних носіїв або відсутність підтримки технічними засобами тієї чи іншої версії електронних документів, адже текст може зберігатися у вигляді файлів Word, HTML, RTF, PDF, PRC, DjVu, XML, JPEG, TIFF та інших форматів.

Проте електронні версії книг мають і свої переваги, наприклад, забезпечується збереження документа. В той час як паперові книги від постійного користування зношуються, втрачають свій гарний зовнішній вигляд, в електронному варіанті матеріали можуть переглядати безліч читачів необмежену кількість разів, але документи залишаються неушкодженими і надовго зберігаються в задовільному стані.

Важливим позитивним фактором є кваліфікована організація даних і зручна навігація сайтом, оскільки більшість сайтів має продуману систему навігації, тобто за посиланнями або ключовими словами в пошуку можна швидко перейти на будь-яку потрібну сторінку.

Найголовніший плюс у пошуках електронних документів полягає в тому, що доступ до інформації не залежить від часових та просторових рамок, адже його можна отримати у будь-який час доби з будь-якої точки світу.

Найбільш вагому та найціннішу частину фонду відділу літератури іноземними мовами складають книги та періодичні видання другої половини XIX – початку XX століття, присвячені темам історії, етнографії, фольклору, розвитку літературного процесу, культури і мистецтва європейських країн.

Важливим компонентом цього унікального фонду є видання з гунгаристики. Це книги й журнали з історії Угорської держави і угорського народу, етнографія і художня література угорською мовою. Особливо цінні багатотомні угорські енциклопедичні словники, історичні праці і генеалогічні хроніки. Серед них зупинимо свою увагу на таких виданнях:

“**A Pallas Nagy Lexikona**” (“Велика Енциклопедія Палласа”) – перша універсальна угорськомовна енциклопедія, яка була надрукована в період з 1893 до 1900 року у Будапештському видавництві “Pallas Irodalmi és Nyomdai Rt.”. 18 томів енциклопедії містять понад 150 тисяч статей, серед яких майже сім тисяч латинських, три з половиною тисячі грецьких, дві з половиною тисячі французьких, тисяча англійських, німецьких і італійських термінів, шість з половиною тисяч назв рослин і майже така ж кількість назв тварин. “Велика Енциклопедія Палласа” в шкіряній палітурці із золотим тисненням і кольоровими ілюстраціями вважається одним із кращих досягнень угорського друкарства та є безпрецедентно багатим сховищем усіх наукових досягнень зламу століть. У ній зібрана вся існуюча на той момент інформація з історії та географії, економіки і права, науки і техніки, історії церковного життя і держави. Її авторами були відомі угорські вчені, більшість з яких – члени Угорської Академії Наук.

У 1998 році компанія Arcanum Adatbázis Kft. повністю оцифрувала і опублікувала енциклопедію на компакт-диску. Пізніше це видання було придбано для текстового архіву вебпростору Угорської Електронної Бібліотеки (Magyar Elektronikus Könyvtár) [1], з можливістю попереднього перегляду, завантаження та зручною системою навігації, але на жаль, без ілюстрацій, у той час як CD-видання оцифрованої версії Arcanum містить всі оригінальні зображення.

Сучаснішим аналогом “Великої Енциклопедії Палласа” є “**Révai Nagy Lexikona**” (“Великий Лексикон Реваї”) – енциклопедичний словник угорською мовою, що містить інформацію про наукові знання і досягнення. Він опублікований видавництвом у товаристві “Révai Testvérek Irodalmi Intézet Részvénytársaság” між 1911 і 1935 роками.

“**Gutenberg Nagy Lexikon**” (“Велика енциклопедія Гутенберга”) з підзаголовком “Minden ismeretek tára” (“Сховище всіх знань”). Це десятитомна угорськомовна енциклопедія, що охоплює різні сфери культурного життя Угорщини між двома світовими війнами та опублікована в епоху Хорті. Свою назву вона отримала на честь винахідника європейського друкарства Йоганна Гутенберга.

Перші 9 томів були випущені в 1931 році, а десятий – в 1932 році в Будапештському видавництві “Stephaneum Nyomda Rt.”, однак на літері “F” робота над її створенням призупинилася, і в подальшому

енциклопедія так і не була завершена. Проте, обсяг опублікованого матеріалу становить майже 3300 друкованих сторінок, через що незважаючи на незавершеність, Енциклопедія Гутенберга вважається одним із найбільших видань тієї епохи. Кожен том видання відрізняється вишуканим оформленням – червона суцільно шкіряна палітурка з рослинним орнаментом й позолоченим написом “Gutenberg Nagy Lexikon” – містить велику кількість кольорових і чорно-білих ілюстрацій, таблиць і додатків.

На сьогодні Енциклопедія Гутенберга, на превеликий жаль, не має ні факсимільне видання, ні електронну версію.

“**Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal**” (“Родини Угорщини з фамільними гербами і генеалогічними таблицями”) – це масштабна угорська генеалогічна праця XIX століття, автором якої є історик І. Надь (Nagy Iván). Вона опублікована в Пешті між 1857 і 1868 роками у видавництві “Ráth Mór” в 12-ти томах загальним обсягом близько 4400 сторінок. Описує найвідоміші родини Угорщини того часу з великою кількістю прикладених генеалогічних таблиць і родинних гербів. Завдяки скрупульозному дослідженню автора ця праця, вкрай деталізована і змістовна, вважається нині унікальною у своєму роді.

В електронному вигляді видання можна знайти в Magyar Elektronikus Könyvtár [2] у форматі PDF, або в Arcanum Kft. [3] та в Google Books [4] з навігацією по сайту.

“**Az Osztrák-Magyar Monarchia Írásban és Képben**” (“Австро-Угорська монархія в словах і зображеннях”) – масштабне історико-географічне і етнографічне видання кінця XIX століття угорською мовою про часи Австро-Угорської монархії. 21-томне видання з багатим оформленням та обсягом близько 13 000 сторінок побачило світ у період між 1886 та 1901 роками в Угорській Королівській Державній друкарні. Ідея його створення належить синові імператора Франца Йосифа, через що на титульній сторінці першого тому написано “З ініціативи та за сприяння Його Імператорської і Королівської Високості кронпринца ерцгерцога Рудольфа”. Головним редактором спадкоємець престолу призначив відомого угорського письменника, мемуариста, редактора, видавця, громадського і політичного діяча Мора Йокаї (Jókai Mór).

Існує також німецька версія цього видання “Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild”, головним редактором якої був придворний радник Йозеф Вайлен (Joseph von Weilen).

У 2005 році випущено факсимільне видання I та II томів; в 2012 році видавництво “Méry Ratio Kiadó” надрукувало повне репринтне видання, а електронний варіант можна знайти на вебсайті Arcanum Kft. [5].

“Magyarország vármegyéi és városai” (“Комітати та міста Угорщини”) з підзаголовком “Magyarország monográfiája” (“Монографія Угорщини”) – це велика 25-томна історико-географічна енциклопедія початку XX століття угорською мовою, за редакцією Шаму Боровскі (Borovszky Samu). Вона була видана з ініціативи Національного монографічного товариства між 1896–1914 роками та містить опис усіх регіонів Угорського королівства того часу і неймовірно багатий матеріал з історії, географії, культури, етнографії, економіки, військових досягнень і характеристику природних умов. Чудове оформлення кожного тому дуже схоже на багатий дизайн “Pallas Nagy Lexikona”, оскільки обидва видання були виготовлені в палітурній майстерні “Gottermayer Nándor” приблизно в один і той же час.

Репринтні видання були підготовлені – у 1990 році компанією “Dovin Művészeti Kft.”, у 2010-х роках – Книжковим видавничим домом “Históriaantik Könyvesház” та видавництвом “Pytheas Könyvkiadó”.

В електронному варіанті є на вебсайтах Magyar Elektronikus Könyvtár (зміст з посиланнями на сторінки HTML) [6] або в Arcanum Kft. з навігацією по сайту [7].

“A magyar nemzet története” (“Історія угорської нації”) широко відома як “Millenniumi történelem” (“Історія тисячоліття”) являє собою 10-томну історичну працю під редакцією історика Шандора Сіладі (Szilágyi Sándor), опубліковану в Будапешті між 1894 і 1898 роками у видавництві “Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Rt.” Серед фундаментальних видань “Egyetemes irodalomtörténet” (“Загальна історія літератури”), “A magyar irodalom története” (“Історія угорської літератури”), “Nagy képes világtörténet” (“Велика ілюстрована історія світу”) та “A zsidók egyetemes története” (“Загальна історія євреїв”) “Історія угорської нації” є одним із найбільш масштабних і узагальнюючих науково-просвітницьких робіт, опублікованих в період Австро-Угорської

монархії. Випуск цієї історичної праці мав бути приурочений до святкування тисячоліття угорської нації, через що автори змушені були працювати в прискореному темпі, аби закінчити до наміченого терміну. Незважаючи на поспіх, реалізація ідеї була успішною, і, в чималій мірі, це була заслуга редактора Шандора Сіладі (Szilágyi Sándor). Кожен том видання оформлений в суцільну шкіряну палітурку із золотим тисненням, містить чудові ілюстрації, гравюри та літографії і описує певний історичний період становлення угорської нації.

Електронну версію видання можна знайти на веб-сайті Magyar Elektronikus Könyvtár [8].

“Magyarország nagyasszonyai” (“Великі жінки Угорщини”) – книга, за авторством Емеда Форкоша (Farkas Emőd), ілюстрована гравюрами Мігаля Немеша (Nemes Mihaly), була випущена в 1911 році Будапештським видавництвом “Wodianer F. és Fiai”. Вона присвячена відомим угорським жінкам, які стали втіленням жіночого ідеалу, материнської самопожертви та християнської праведності і вірності. У тритомному виданні, що охоплює десять століть, перед читачем відкривається життя 14-ти відомих угорських жінок, які були зразком моралі і заслужили, щоб історії їх життя були висічені в мармурі. Особливості оформлення видання – це полотняна палітурка книг з золотим тисненням і пурпурним з позолотою кольоровим зображенням у вигляді герба. Перша сторінка кожного розділу прикрашена орнаментом і гравюрою. Електронна версія видання – відсутня.

“A zsidók egyetemes története” (“Загальна історія євреїв”) – шести-томна історична праця угорською мовою, опублікована між 1906 і 1908 роками. Фактично, це перероблене видання Генріха Гратца (Heinrich Graetz) “Geschichte der Juden” під редакцією Мікшо Саболчі (Szabolcsi Miksa). Шість томів представляють історію іудаїзму в хронологічному порядку від найдавніших часів до 1600-х років. Характерною особливістю цієї праці є прагнення зобразити єврейство в сприятливому кольорі, що іноді йде на шкоду об’єктивності. Проте, робота вирізняється великими знаннями в галузі історії, релігії та культури іудаїзму. Існує ще одна робота з аналогічною назвою – невеликий двотомний виклад історії іудаїзму, автор якої Армін Кечкеметі (Kecskeméti Ármin), яка була надрукована у 1927 році Ізраїльським Угорським літературним товариством (Izraelita Magyar Irodalmi Társulat).

Електронна версія доступна в форматі PDF на інформаційному порталі Unitas [9].

Не менш цікавим та значущим джерелом інформації є періодичні видання другої половини XIX століття, серед яких хотілося б відзначити:

Історичний журнал “**Századok**” (“Століття”), який випускається з 1867 року і до тепер. Це широко відоме в наукових колах періодичне видання Угорського Історичного Товариства (Magyar Történelmi Társulat), що займається дослідженням національної історії в міжнародному контексті. В журналі публікуються наукові роботи, історичні дані і фотографії угорських та зарубіжних авторів з історії, географії, етнографії Угорщини, матеріали про історичні взаємовпливи в рамках певного відрізка часу. У відділі іноземної літератури зібрано повний комплект цього видання і щороку фонди поповнюються його новими випусками.

У 2007 році весь матеріал був випущений на DVD-дисках, а електронна версія доступна при реєстрації на вебсайті журналу “**Századok**” [10].

Науковий журнал “**Ethnographia**” (“Етнографія”), який видається Угорським етнографічним товариством (Magyar Néprajzi Társaság), безперервно виходить з 1890 року і публікує дослідження і огляди з угорської і загальної етнографії, етнології, антропології та інших суміжних дисциплін. Статті журналу відрізняються безумовною об’єктивністю, а з літературної точки зору, не дивлячись на професіоналізм авторів, мова публікацій прагне до простоти форми і легкому, зрозумілому викладу. Завдяки гармонійному і доступному співвідношенню мови зі змістом, автори видання прагнуть охопити ширшу аудиторію для поширення і популяризації угорської етнографії.

Електронна версія доступна при реєстрації на вебсайті Угорського етнографічного товариства [11].

Отже, на завершення статті, важливо ще раз підкреслити, що завдяки програмі “УФД/Бібліотека” кожен читач/користувач може легко знайти саме те, що його цікавить в галузі гунгаристики із фондів відділу літератури іноземними мовами Наукової бібліотеки УжНУ.

Джерела:

1. URL: <http://www.mek.iif.hu/porta/szint/egyeb/lexikon/pallas/html/index.html>
2. URL: <https://mek.oszk.hu/09300/09379/#>
3. URL: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Nagyivan-nagy-ivan-magyarorszag-csaladai-1/>
4. URL: https://books.google.hu/books?id=NvkUAAAAYAAJ&dq=Magyarorsz%C3%A1g+csal%C3%A1dai&hl=hu&source=gbs_navlinks_s
5. URL: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/OMMonarchia-az-osztrak-magyar-monarchia-irasban-es-kepben-1/>
6. URL: <https://mek.oszk.hu/09500/09536/html/>
7. URL: <https://adt.arcanum.com/hu/collection/Borovszky/>
8. URL: <http://mek.oszk.hu/00800/00893/html/>
9. URL: https://web.archive.org/web/20160304232550/http://www.unitas.hu/sites/default/files/a_zsidok_egyetemes_tortenete_1._kotet.pdf
10. URL: <https://szazadok.hu/archivum/>
11. URL: <http://neprajzihirek.hu/old/?q=digitalizalt>

HUNGARIAN BOOKS OF THE LATE 19TH – EARLY 20TH CENTURY IN THE FOREIGN LITERATURE DEPARTMENT OF THE SCIENTIFIC LIBRARY. INTERACTION OF LIBRARIES AND THE DIGITAL AGE

Sabo Kristina

Head of the Department of Foreign Literature
of the Scientific Library
Uzhhorod National University

The article describes books published in Hungary in the late 19th – early 20th century, which can be found in the Foreign Literature Department collection of the Scientific Library of the Uzhhorod National University with special emphasize given to the book content, place of publication and availability on the Internet.

Key words: *Uzhhorod National University, Scientific Library, rare book, encyclopedic dictionaries, history of Hungary, ethnography, electronic catalog, electronic version of books.*